

ULUSLARARASI POLİTİKA VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE ÖNALICI KUVVET KULLANMA

Erhan CANİKOĞLU*

ÖZ

Devletler tarafından kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması, kuvvete başvurmayı düzenleyen kurallar açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur. Antlaşma, dört istisna dışında kuvvet kullanılmasını yasaklamıştır. İki kuruluş sürecine ilişkin istisnalar, diğerleri ise meşru müdafaa ve BM Güvenlik Konseyi tarafından uygulanan zorlama önlemleriydi. Daha sonra bazı devletler istisnaları ve/veya kavramın kapsamını genişletmek suretiyle yasal olmayan eylemlerini meşrulaştırmaya çalıştılar. İsrail'in 1981 yılında Irak'ın Osirak nükleer santraline yönelik saldırısı, ABD'nin 2003 Irak harekâtı bu tür uygulamaların başlıca örneklerini temsil etmektedir. Bush doktrini ile "önalıcı kuvvet kullanmaya" önleyici nitelik kazandırılarak, ileride yapılması öngörülen harekâtların içeride meşrulaştırılması hedeflendi. ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden yetki alamayınca, Bağdat rejimine karşı askeri harekâtını doktrin üzerinden evrensel hukuk ilkelerine dayandırmaya çalıştı.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, Önalıcı Kuvvet Kullanma, Önleyici Kuvvet Kullanma, Meşru Müdafaa, Gerekliklik ve Orantılılık.

PREEMPTIVE USE OF FORCE IN INTERNATIONAL POLITICS AND IN THE UNITED NATIONS SYSTEM

ABSTRACT

The rules governing the use of force by states have been subjected to change for decades. United Nations Charter was a milestone introducing new rules and definitions on the concept. The Charter has prohibited the use of force, while legitimatizing four exceptions. These were "self defence" and "enforcement of the UN sanctions". The others were provisional terms dictated by the foundational period. Later, some states have preferred to interpret the exceptions loosely and tended to incorporate new meanings into the concept. Thus they have sought to legitimize their unlawful actions. Israeli military attack against the Osirak Nuclear Plant in 1981 and US war against Iraq in 2003 are among such type of aggression. Bush doctrine incorporated preventive elements into "preemptive strike" to justify its future operations for the US electorate. Since U.N. Security Council didn't authorize Washington for a new operation in Bagdat, the administration sought to lay future military campaigns on legal norms through Bush doctrine.

Key Words: United Nations, Preemptive Strike, Preventive Use of Force, Self Defence, "Necessity and Proportionality".

* Dr., 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Bilimsel Danışman (ecanikoglu@gmail.com)

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin 20 Eylül 2002 tarihinde yayınlanan ve Bush doktrini adıyla anılacak olan Ulusal Güvenlik Stratejisi, kuvvet kullanma seçeneklerinden “önalma” (*preemption*)¹ kavramına yeni bir vurguda bulundu. Yakın bir saldırı karşısında “önleyici” (*anticipatory*)² kuvvet kullanma olarak tanımlanan önalma, uluslararası hukukta uzun süredir tartışmalı başlıklardan biri haline gelmişti. Bush doktrini, kavramın anlamını “önleyici” (*preventive*) savaşı kapsayacak şekilde genişletti. Doktrin, tehdidin zamanla büyümesine ve gelişmesine engel olmak amacıyla, yakın bir saldırı kanıtı bulunmasa da, kuvvet kullanılmasının önünü açtı. Bir başka ifadeyle kavram, bir saldırıya hazırlandığı sırada düşmana karşı kuvvet kullanılmasını içeren geleneksel önalıcı harekâtı genişleterek, saldırı yapılacağına dair kesin kanıt bulunmadığı durumlarda bile kuvvet kullanılmasını gerektiren “önleme” unsuruna dayanıyordu (O'Hanlon, Rice ve Steinberg, 2002).

“Önalıcı kuvvet” kavramı, Bush doktriniyle gündeme geldikten sonra, gerek uluslararası politika, gerekse uluslararası hukuk alanlarında önemli tartışmalara yol açtı. Bu tartışmaların hukuksal boyutu, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın hali hazırda geçerli uluslararası hukuk belgesi niteliği taşıyıp taşımadığı noktasına kadar varmaktaydı. Zira ABD Stratejisi, günümüzde tehditlerin niteliğinin değiştiği vurgusuyla, yeni tehditlere karşı meşru müdafaa kapsamında uygulanacak hareket tarzlarının da değişmesi gerektiği anlayışına dayanıyordu.

Strateji, kitle imha silahları ve uluslararası terörizmden kaynaklanan tehditleri, doğası gereği klasik düşman tehdidinden ve geleneksel savaşlardan farklı görmekteydi. Dolayısıyla, devleti olmayan teröristlere ve kitle imha silahlarına sahip olan veya edinmeye çalışan devletlere karşı yapılacak

savunma, yöntem ve zamanlama açısından farklı olmalıydı. Aksi halde, bu tür silahlarla gerçekleştirilecek ilk vuruş çok ciddi kayıplara yol açabilecek, saldırıya uğrayan ülkenin karşılık verme kapasitesini zayıflatabilecekti.

Tartışmaların bir başka boyutu ise, meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılması kriterleri haline gelmiş bulunan “gereklilik” ve orantılılık” kavramlarına ilişkindi: Bir devlet meşru müdafaa hakkını ne zaman kullanabilir ve bu hak kapsamında ne kadar ileriye gidebilirdi? Devletler, herhangi bir zaman diliminde komşularından ya da üçüncü devletlerden tehdit algıladığı gerekçesiyle kuvvete başvurabilir miydi? Bu durumda tehdit algıladığı devleti işgal edip, yönetimini devirip, ülkede istediği kadar kalabilir miydi?

Makalenin amacı, uluslararası politikada ve Birleşmiş Milletler düzeni içerisinde kuvvet kullanılma koşullarının devletlerin dış politika hedefleri doğrultusunda nasıl önalıcı niteliğe dönüştürüldüğünü ortaya koymaktır. Bu çerçevede geleneksel uluslararası hukuk açısından “meşru müdafaa”, “önleyici” ve “önalıcı” kuvvet kullanma kavramları incelenmiş, Birleşmiş Milletler Antlaşması öncesinde önalıcı kuvvet kullanma kriterlerine değinilmiştir. Ardından, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kuvvet kullanma konusuna bakışı ele alınmış, İsrail'in Osirak saldırısını önalıcı harekâta dayandırma girişimlerine karşı Birleşmiş Milletler'in yaklaşımı ortaya konulmuştur. Bush doktrini ile siyasi yönü öne çıkan önalıcı kuvvet kullanma kavramının, ABD yönetimince geniş yorumlanarak Afganistan ve Irak saldırıları için gerekçe olarak kullanıldığının altı çizilmiştir. Son olarak, Suriye'deki iç savaşın başlangıç döneminde bazı Batılı ülkelerin tehdit kaynağı olarak gördükleri rejimi devirmek için bu kavramdan yararlanma çabalarına değinilmiştir.

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖNCESİ: MEŞRU MÜDAFAA VE ÖNALICI KUVVET KULLANMA

Uluslararası hukuk devletlerin rızası ile oluşturulmaktadır. Devletler bu rızalarını iki temel yöntemle, yani, “antlaşmalar” ve “yapılageliş” ile ifade etmektedirler. Geleneksel uluslararası hukuk, devletlerin uygulamaları sonucunda oluşan bir hukuk sistemidir (Arend, 2003: 90). Uluslararası hukukta kuvvet kullanma hakkı, devletler için hem örfi hukuk, hem de antlaşmalarla izin verilen doğal bir hak niteliği taşımıştır.

Bir devletin kuvvete başvururken bunu haklı bir nedene dayandırması, doktrinde ve uygulamada daima önem taşımıştır. Antik Yunan’dan başlayan, Orta Çağ’da da devam eden “haklı savaş” öğretisi günümüzde nitelik değiştirmiştir. Bugün haklı savaş kavramı, “meşru müdafaa” kapsamında kuvvet kullanılması durumunda ileri sürülebilmektedir (Keskin, 1998:26-27). Grotius’un hukuk alanına kazandırdığı haklı savaş ancak nefsi müdafaa durumunda meşru görülmekteydi. Savaş dehşetli bir şeydi, sadece açık bir zorunluluk onu meşru kılabilirdi. Grotius, savaş, bir kere başlasa da, belli kurallar dâhilinde yapılması gerektiğini savunmuştu (Williams, Wright, Evans, 1996:121-133).

Uluslararası hukukta meşru müdafaa, bir devletin bir başka devlet tarafından kendisine yöneltilen hukuka aykırı kuvvet kullanma eylemine, ani ve doğal olarak, kuvvet kullanma yoluyla karşılık vermesidir (Pazarcı, 2000: 116). Briand-Kellog Paktı (1928) ile meşru müdafaa, her devletin doğal olarak sahip olduğu, işgalden ya da saldırıdan korunmak için başvuracağı ve şartlarının oluştuğuna bizzat karar vereceği bir hak olarak kabul edilmiştir (Keskin, 1998: 43). Meşru müdafaa kapsamında önalma ve önleyici kuvvet kullanma kavramları ise sürekli tartışma konusu olmuşlardır.

Düşmana karşı kuvvet kullanma, kullanıldığı hedefe ve zamanına bağlı olarak farklı kavramlarla açıklanmaktadır. Ancak orijinal kavramlar Türkçe'ye bazen farklı çevrilmekte, dolayısıyla zaman zaman kavram kargaşası yaşanmaktadır. Çalışmada esasen önalcı (preemptive) kuvvet kullanımı ele alınmakla birlikte iki farklı önleyici (preventive ve anticipatory) harekâtı da vurgulamak gerekmektedir.

Önalcı (preemptive) kuvvet kullanma bir düşmanın askeri harekâta başladığı ya da başlamak üzere olduğu yakın tehlike durumlarında, düşmanın imkân ve kabiliyetlerini etkisiz hale getirmek için başvurulan bir tedbirdir. Örneğin (x) ülkesi, (y) ülkesine askeri harekâta girişmek üzere birliklerini hazırlarken ya da savaş pozisyonuna getirdiğinde ya da harekâta başladığı anda karşılık verilmesi önalcı saldırı ya da harekât olarak kabul edilmektedir. Bu harekâtın amacı düşmanı kendisi harekâta girişmesinden önce vurmanın daha iyi olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Önalcı saldırı bazen başvuran devlete zafer getirebilirken, kimi zamanda düşmanın vereceği zararı azaltmayı sağlayabilir (Mueller ve diğerleri, 2006:6). Önleyici (preventive) saldırı ya da harekât ise düşman henüz yakın tehdit oluşturmadığı bir sırada onu vurmaya ya da etkisiz hale getirmektir. Önleyici (preventive) harekât, önalcı (preemptive) harekât gibi ilk vuruş amacından ziyade düşmanı daha sonra değil, daha erken vurma düşüncesine dayanmaktadır (Mueller ve diğerleri, 2006:8). Önleyici (anticipatory) saldırı ise hem önalcı hem de önleyici harekâtları içerebilen, savunma amaçlı saldırı stratejileridir. Söz konusu strateji, düşmanın gelecekte silahlı bir saldırganlığa girişeceği beklentisiyle, ihtilafı saldırganın koşullarına uygun hale getirme amacıyla çatışma tehdidini ortadan kaldırma ya da azaltma amacına yöneliktir (Mueller ve diğerleri, 2006:11-12).

Uluslararası hukukta önalma ve önleme kavramları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Önalma, yakın, ezici ve makul başka hiçbir seçeneğin bulunmadığı bir tehdit durumunda kuvvet kullanılmasıdır. Önleyici (*preventive*) saldırı ise yakın bir tehdit olmasa bile kuvvete başvurulmasıdır. Önleyici saldırı, hem önleyici meşru müdafaa stratejilerini (*anticipatory self-defense*) hem de önalıcı eylemleri (*preemptive*) kapsamaktadır (Özdemir ve Sarı, 2004: 12). Önalıcı müdahale genellikle sadece askeri yöntemleri, önleyici müdahaleler ise ekonomik, siyasi, diplomatik ve askeri dâhil tüm tedbirleri içerir (Litwak, 2002: 54).

Bazı yazarlar, geleneksel uluslararası hukuka göre meşru müdafaa kapsamında önalıcı kuvvetin kullanılabilceğini savunmaktadır. Bu durumda önleyici (*anticipatory*) meşru müdafaa doktrini devreye girer (Arend, 2003: 90). Kuvvet kullanılması için “gereklilik” ve “orantılılık” koşulları aranır. “Gereklilik” kriteri hem güvenliği ve yakın tehdidi hem de barışçı yolların tüketilmesi koşullarını kapsar (Taft, 2002). Kullanılmasına izin verilen kuvvetin, karşılaşılan saldırıyı bertaraf etmeye yetecek asgari düzeydeki kuvvet olması gerekir (Keskin, 1998: 50). Yani, saldırgana karşı başvurulacak kuvvet saldırıyla orantılı olmalıdır. Öte yandan Milletler Cemiyeti döneminde, devletlerin kuvvet kullanmasına, meşru müdafaa kapsamında genellikle izin verilirken, saldırının yakın olması koşulu aranmaktaydı (Wirtz and Russel, 2003: 117).

Geleneksel uluslararası hukukta meşru müdafaa kapsamında önalıcı kuvvet kullanılması doktrini, günümüzde klasik bir nitelik kazanmış olan ve sık sık atıfta bulunan “Caroline Vakası” sonucunda geliştirilmiştir. Bu olayda; Kanada halkı, 19. yüzyılın ilk yarısında egemenliği altında bulunduğu İngiltere’ye karşı ayaklanma başlatmıştır. Bu sırada ABD ve İngiltere arasında barış hali mevcuttur. Amerikan vatandaşlarına ait “Caroline” isimli gemiyle Kanada’daki isyancılara silah sağlandığı iddiaları yaygındır. İngiliz askerleri,

29 Aralık 1837 gecesi Niagara nehrinin ABD kıyısındaki Schlosser limanına demirli vaziyette bulunan gemiye saldırmış ve İngilizler, güvertedeki tüm Amerikan vatandaşlarını öldürdükten sonra, gemiyi ateşe vererek akıntıya salıvermişlerdir. İngiltere, söz konusu saldırı eylemini meşru müdafaa hakkına dayandırarak yaptığını savunmuştur (Taft, 2002; Arend, 2003: 90-91; Keskin, 1998:50-51).

Bu saldırı eyleminin ardından ABD ve İngiltere arasında yapılan müzakerelerde, önalıcı meşru müdafaa dahil olmak üzere meşru müdafaa hakkının hangi durumlarda doğacağı konusunda iki kriter öne çıktı. Öncelikle, meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanılabilmesi için “gereklilik” kriterinin karşılanması beklenmekteydi. Bir devlet, düşmanın her an kendisine saldırabileceğine ilişkin kuvvetli deliller sunmalı ve böyle bir saldırıyı önlemek için kuvvet kullanmaktan başka bir çaresi olmadığını ortaya koymalıydı. İkinci olarak, bir devletin meşru müdafaa kapsamında kullanacağı kuvvetin, kendisine yönelik tehdidi giderecek düzeyde olması, yani düşmana orantılı şekilde karşılık vermesi gerekmekteydi (Arend, 2003: 91).

“Caroline” olayında Amerikalı yetkililer, İngiltere'nin meşru müdafaa hakkını kullandıkları yönündeki gerekçelerini uygun bulmadılar. Zira meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için tehlikenin, aniden ortaya çıkan, derhal karşılık verilmesi gereken, başa çıkılmaz ve bir başka korunma yoluna başvurmaya fırsat bırakmayacak nitelik taşıması gerekliydi. İki ülke arasında sürdürülen müzakereler sonunda İngiltere de belirlenen kriterlerin meşru müdafaa hakkı kapsamında olduğunu kabul etti (Keskin, 1998:51).

Önalıcı kuvvet kullanmaya başvurulması için tehdidin saldırıya dönüşme riskinin yakın (*imminent*) ve üzerinde düşünülecek zaman bırakmayacak nitelikte olması gerekmektedir. Bu yüzden, meşru müdafaa tartışmaları önalıcı kuvvet kullanma üzerinde yoğunlaşmaktadır. “Caroline Vakası” sonrası

geliştirilen “gereklilik” ve “orantılılık” kriterleri, önalıcı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılması konusunu belirli ölçüde kurallara bağlamıştır. Bu sınırlamalar, bir devletin komşusuna ya da hasmına karşı istediği gibi kuvvete başvuramayacağını, kuvvet kullanmak için belirli koşulların oluşmasını beklemesi gerektiğini, bu şartlar sağlandığı takdirde tehdidi giderecek miktarda kuvvet kullanabileceğini göstermektedir.

Geleneksel olarak saldırganlık yasadışı, meşru müdafaa ise yasal kabul edilirken, daha problemli olan konu ise ilk vuruşun (*strike*) bir saldırganlık eylemi yerine bir savunma eylemi olarak kabul edilip edilmeyeceğidir. Önleyici (*anticipatory*) meşru müdafaa kavramına göre, düşman saldırıya hazır olduğu sırada onun hedefindeki devletin, saldırının gerçekleşmesini beklemek yerine, kendini korumak amacıyla önceden harekete geçebilir. Bazı yazarlar, yakın bir saldırıyı önleme amacıyla yapıldığında, ilk vuruşun savunma amaçlı olabileceğini, dolayısıyla teorik açıdan yasal kabul edilebileceğini savunmaktalar (Welsh, [web]).

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DÜZENİ: KUVVET KULLANMANIN YASAL ÇERÇEVESİ

Birleşmiş Milletler Antlaşması uluslararası sisteme yeni bir düzen getirmiştir. Bu düzenin temeli, ortak güvenlik ve barış içinde bir arada yaşama anlayışına dayanmaktadır. Yeni düzende devletlerden beklenen, anlaşmazlıklarını barışçı yollarla çözmeleridir. Devletler anlaşmazlıklarını ikili düzeyde çözemedikleri takdirde bunu uluslararası örgütlere ve organlara götürebilirler. Birleşmiş Milletler sistemi yeni düzende kuvvet kullanma tehdidini veya kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır.³ Birleşmiş Milletlerin Antlaşması'nın getirdiği bu yasak, devletlerin egemen eşitliği ilkesini tesis etmesi, dolayısıyla üyelerinden, diğerler devletlerin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına saygı gösterilmesi çağrısıyla da teyit edilmektedir (Wirtz and Russel, 2003:117). Ancak, Birleşmiş Milletler Antlaşması, uygun

koşulların oluşması halinde, belirli sürelerle ve miktarlarda kuvvet kullanılmasına izin vermektedir. Bunun için Güvenlik Konseyi kararı gerekmektedir. Öte yandan Birleşmiş Milletler Antlaşması, saldırıya uğrayan bir ülkenin bireysel ya da müşterek meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanmasına da izin vermektedir.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasıyla kuvvet kullanma yasağına dört istisna getirilmiştir. Bunlar: Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayıncaya kadar geçerli olan istisnalar, İkinci Dünya Savaşı bağlamında düşman olarak tanımlanmış devletlere karşı girişilecek eylemler, meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi kararıyla uygulanabilen zorlama önlemleridir (Keskin, 1998: 41). Birleşmiş Milletler'in kuruluş dönemine özgü istisnalar bir tarafa bırakılacak olursa, Antlaşma'nın getirdiği iki açık istisna, Güvenlik Konseyi'nin yetki verdiği hallerde kuvvet kullanılması ve meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılması durumlarıdır (Arend, 2003:91).

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 39. maddesine göre, Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğuna ilişkin yapacağı saptamalar sonucunda, Antlaşma'nın 41. ve 42. maddelerine göre hareket kararı verebilir.⁴ 42. madde, kuvvet kullanılması yetkisini içermektedir.⁵

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kuvvet kullanma yasağına ilişkin ikinci istisnası, bireysel ya da müşterek meşru müdafaaya izin veren 51. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, maddede belirtilen kapsamda kuvvet kullanabilir ve gerekli tedbirleri alması için konuyu Güvenlik Konseyi'ne bildirir.⁶

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda silahlı saldırı ve meşru müdafaa kavramlarına genel ifadelerle değinilmiştir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'na göre "silahlı saldırı" bir devletin sınırlarına yönelik devamlı askeri saldırı, meşru müdafaa ise böyle bir saldırıyı bertaraf etmek için gerekli, acil ve

orantılı her türlü araçla karşılık vermektir (Kohen, 2003). Tek taraflı meşru müdafaa hakkının doğması için, bir saldırının henüz yapılmış veya yapılmak üzere olması gerekir. Dolayısıyla bundan önce potansiyel tehdide karşı yapılacak harekât için Güvenlik Konseyi'nin onayını gerekmektedir. (O'Connell, 2002:5).

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın doğal meşru müdafaa hakkını muhafaza etmesindeki amacı, devletleri saldırgan eylemlerde bulunmalarından vazgeçirmektir. Bu düşüncenin temelindeki varsayım, bir devletin saldırıya uğradığında, doğal olarak kendini savunması ve saldırıya karşı koyma hakkı bulunduğu yaklaşımına dayanmaktaydı. Kimi hukukçular, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yer alan doğal meşru müdafaa hakkının önalma eylemine başvurma hakkını kapsamaması gerektiğini, aksi halde başlangıçtaki gerekçeye uygun davranılmamış olunacağını ileri sürmektedirler (O'Connell, 2002:5). Bu görüş, ilk saldırgan vuruşun çapının saldırıya uğrayan ülkenin karşılık verme kapasitesini ortadan kaldıracabileceği, dolayısıyla farklı bir hareket tarzının caydırıcı olmayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Yani silahlı saldırı ve yakın tehdit konularında günümüz silahlarının kapasitesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Öte yandan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesinin önleyici (*anticipatory*) meşru müdafaa izni konusunda literatürde iki farklı yorum bulunmaktadır. Birinci görüşe göre; 51. maddenin amacı, meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmasını, silahlı bir saldırının gerçekten meydana gelmesi koşulları ile açıkça sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir önalcü eyleme girişmek yasal değildir. İkinci görüşe göre, Antlaşma'nın maksadı, daha önce var olan geleneksel önleyici (*anticipatory*) meşru müdafaayı sınırlandırmamaktadır. Arend'e göre (2003:92), her iki görüşün de haklı yönleri bulunmakta olup, Antlaşma'nın lafzının önalcü kuvvet kullanılmasıyla ilgili iki yoruma da açık olduğunu söylemek mümkündür.

Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptamadığı, dolayısıyla 41. ve 42. Maddelere dayalı tedbirlere başvurmayı kabul etmediği durumlarda, geriye sadece 51. madde kalmaktadır. Silahlı saldırıya uğrayan bir ülkenin kendisini savunması "meşru müdafaa" hakkının kullanılmasıdır. Ancak, saldırı olmaksızın "meşru müdafaa" hakkı gerekçesiyle kuvvete başvurulması ve bu kapsamda önleyici savaş ve ön alma kavramlarından yararlanılması, ister büyük endişeye yol açan 11 Eylül terör saldırılarıyla isterse kimi devletlerin kitle imha silahları edindikleri/geliştirdikleri yönünde gerçekçi delillerle desteklensin, Birleşmiş Milletler sisteminin getirdiği uluslararası hukuk çerçevesine uymamaktadır.

3. İSRAİL'İN "OSİRAK" VE "EL-KİBAR" SALDIRILARI

Kuvvet kullanma konusunda literatürde yer alan ve sık sık atıfta bulunulan saldırı eylemlerinden biri İsrail tarafından gerçekleştirilmiştir. İsrail, 1981 yılında Irak'ın başkenti Bağdat yakınlarındaki Osirak nükleer santralini bombalayınca, önleyici kuvvet kullanılmasıyla ilgili tartışmalar gündeme geldi. İsrail, Irak'ın Osirak santrali vasıtasıyla elde edeceği nükleer silahları kendisine karşı kullanacağı gerekçesiyle, önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığını ileri sürdü. İsrail Büyükelçisi Yehuda Blum, ülkesinin genelde uluslararası hukukta anlaşıldığı gibi ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesinde anlam bulduğu üzere, doğal meşru müdafaa hakkını kullandığını savundu (Blum, 1981: 16'dan aktaran, Arend, 2003: 95). İspanya ve Meksika, BM Anlaşması'nın 51. Maddesinin geniş yorumlanamayacağını savundular. Diğer üyeler ise ağırlıklı olarak İsrail'in harekâtını meşru müdafaa'nın "gereklilik" kriterine uygun olup olmadığı açısından tartıştılar. Sonuçta ABD dâhil olmak üzere BM Güvenlik Konseyi üyeleri, İsrail'in sorunun barışçı yollardan çözümü amacıyla tüm yolları tüketmediği kanaatine vardılar. O sırada Güvenlik Konseyi üyeleri, İsrail örneğine bakarak, devletlerin subjektif

değerlendirmelerle gelecekteki muhtemel tehlikelere karşı meşru müdafaa hakkını sınırsız şekilde kullanabileceklerinden endişe duymuşlardı (Taft, 2002). Dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi İsrail'in Osirak saldırısını haklı bulmayıp, bu ülkeyi kınadı.

İsrail'in bu kapsamda değerlendirilebilecek bir başka saldırısı ise 6 Eylül 2007 tarihinde Suriye'nin El-Kibar (Deir El Zuhr) Nükleer Tesisi'ne yönelik bombardımanı idi. Suriye, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ve Güvenlik Konseyi Başkanı'na birer mektup göndererek saldırıyı kınadı. Suriye'nin Birleşmiş Milletler nezdindeki Büyükelçisi Beşar Caferi, İsrail uçaklarının Suriye topraklarını bombaladığını ancak saldırı sonucunda maddi hasar meydana gelmediğini belirtti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi temsilcileri aynı gün konuyu ele aldılar ancak herhangi bir karara varamadılar (The New York Times, 12 Eylül 2007). Suriye tesisin nükleer santral olduğunu kabul etmedi. İsrail ise saldırının sorumluluğunu üstlenmedi. Bununla birlikte ABD ve İsrail, Suriye'nin Kuzey Kore ile işbirliği yaparak El-Kibar tesisinde nükleer silahlarda kullanılan plütonyum üretmeye çalıştığı iddiasında bulundular.

Suriye şikâyetinde, İsrail'in, egemenlik haklarını ve iki ülke arasında 1974'de imzalanan anlaşmayı ihlal ettiğini öne sürdü. Suriye'nin Birleşmiş Milletler'e yaptığı söz konusu başvuruya ilişkin bugüne kadar herhangi bir gelişme sağlanamadı.

Uzmanlar İsrail'in Osirak ve El-Kibar' saldırıları sonrasında iki farklı tutum sergilediğine dikkat çekmektedirler. İsrail, Osirak'a saldırı düzenlediğini, savaş uçakları hedefi vurduktan sonra dönüş yolundayken duyururken, El-Kibar bombardımanının ardından sessiz kalmayı tercih etmişti. İkincisi; uluslararası toplum 1981 yılında Saddam Hüseyin'in nükleer planları hakkında belirli ölçüde bilgiye sahipken, 2007'de pek az kişi Suriye'nin nükleer programının kapsamından haberdardı. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), Mayıs 2008'de bölgede yaptığı incelemede bir reaktörü destekleyecek altyapının

varlığını, bir su pompasını ve toprakta doğal olmayan uranyum kalıntılarını tespit etti. Suriye makamları uranyumun İsrail'in fırlattığı bombaların kalıntısı olarak çevreye yayıldığını iddia etti. Bununla birlikte Şam yönetimi, Ajans heyetinin ek denetleme talebine ve tesislere girişine izin vermedi (Gartenstein-Ross and Goodman, 2009). İsrail'in saldırıyı üstlenmemesi, saldırı yapmadığı anlamına gelmezken, Şam yönetiminin inceleme heyetini engellemesi tesisin nükleer amaçlı olduğunu göstermemektedir.

İsrail'in harekâtı resmi olarak üstlenmemesinden ötürü Suriye'nin başvurusunun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde beklediği anlaşılmaktadır. İsrail'in Osirak saldırısı sonrası Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yaptığı savunmada doğal meşru müdafaa hakkına başvurduğu tezi haklı bulunmamıştı. Dolayısıyla Tel-Aviv'in, El-Kibar tesislerine yönelik saldırısının uluslararası alanda meşruiyet sorununa yol açmaması amacıyla sessiz kaldığı değerlendirilmektedir.

4. BUSH DOKTRİNİ: ÖNLEYİCİ SAVAŞ VE ÖNALMA

11 Eylül saldırıları sonrası sergilenen uluslararası dayanışma, ABD'ye "terör unsurları" ve "serseri devletler" olarak nitelendirdiği hasımlarına karşı müdahale kapısını araladı. Bush yönetimi, Afganistan harekâtıyla yetinmemeye kararlıydı. Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası örgütlerin desteğini, saldırılarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi bulunmayan, ancak hasım olarak belirlediği ülkelere yönelik planları için kullanmaya çalıştı. Bu anlayışla oluşturulan 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, dünyayı demokrasiler ve serseri devletler olarak ikiye bölmüş; modern dünyanın uluslararası terörizmle mücadelede, ABD'nin yanında ya da karşısında saf tutması tercihiyle karşı karşıya bırakmıştı. Strateji, 11 Eylül tecrübesiyle artık düşmanları ülke topraklarında beklemek yerine, tehdidin henüz ortaya çıktığı ya da gelişmeye başladığı anda mahallinde bertaraf etmeyi hedefliyordu.

Ulusal Güvenlik Stratejisi, önalma kavramına ilk olarak uluslararası terörizmle mücadelenin çerçevesini çizdiği 3'üncü bölümde yer vermektedir.⁷ Buna göre; Birleşik Devletler, Amerikan halkı ve çıkarlarının savunulması için tehdidi, ülke sınırlarına ulaşmadan önce tespit edip ortadan kaldırılmalıydı. Bunun için ABD, daima uluslararası toplumun desteğini almaya çalışacak, gerektiğinde tek başına harekete geçecekti. Yani Birleşik Devletler, teröristlerin Amerikan halkına ve ülkeye zarar vermelerini önlemek için meşru müdafaa hakkına dayalı olarak önalcı müdahalede bulunacağını belirtmekteydi (The National Security Strategy, 2002:6). ABD'nin önleyici müdahale doktrini, saldırı gerçekleşmeden önce tehdide karşı kuvvet kullanılabilmesi ve bunun meşru müdafaa çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunuyordu (Özdemir ve Sarı, 2004: 12).

Bush yönetiminin, dış ve savunma politikalarında önleyici savaş ve önalmayı vurgulaması başlıca dört sebebe dayandırılmaktadır. Bunlar ana hatlarıyla; "Tehditlerin değişen niteliğinin caydırıcılığı, ABD için tek savunma seçeneği olmaktan çıkması; Caydırıcılığın, teröristlere karşı çoğunlukla fayda sağlamaması; 11 Eylül saldırılarının, tehlikeli grupların ve devletlerin kitle imha silahlarına erişiminin önlenmesi gereğini ortaya koyması; 1990'lı yıllarda silahların yayılmasının önlenmesi ve silahsızlanma çabalarının, uluslararası güvenliğe yönelik ciddi tehditleri önleyememesi"dir (Wirtz and Russel, 2003:116). ABD'nin özellikle Soğuk Savaş döneminde başvurduğu caydırıcılık stratejisinin terör saldırılarına karşı yeterli korumayı sağlayamayacağı kabul edilebilir. Ancak bu kez önyargı düzeyine ulaşmış düşman tanımlamaları, önalcı müdahaleyi, yönlendirici bilgilere ve sübjektif analizlere dayalı tehdit algısı sonucunda kolayca harekete geçirebilecekti.

2002 Stratejisi'nin 5. bölümde "önalma" kavramına bir kez daha yer verilmiştir.⁸ ABD'nin uzun zamandır ulusal güvenliğine yönelik tehditlere karşı "önalcı eylem" seçeneğini elinde tuttuğu, düşmanın nereye ve ne zaman saldıracağına ilişkin belirsizlik sürse de, ülkeyi savunmak için beklemek yerine

harekete geçilmesinin daha zorunlu hale geldiği belirtilirken, ABD'nin hasımlarının bu tür düşmanca eylemlerinin önlenmesi için gerektiğinde "önalıcı" şekilde harekete geçileceği vurgulanmaktadır (The National Security Strategy, 2002: 15).

Bu suretle doktrin, Irak ve Kuzey Kore gibi "haydut" devletlere karşı caydırıcılığı yeterli görmeyip, açık, yakın ve genellikle kabul görmüş tehdit bulunmasa dahi, önalıcı kuvvet kullanmanın kapsamını genişleterek meşru hale getirmektedir (O'Hanlon, Rice ve Steinberg, 2002). Bush yönetiminde yer alan kimi yetkililer, Irak ve Kuzey Kore gibi hasım ülkelerin kitle imha silahı elde ettikleri takdirde bunun ABD'nin ulusal çıkarlarına tehdit oluşturacağını düşünüyorlardı.

Uzmanlar, Bush doktrinin geçmiş stratejilerinden farkının, kuvvet kullanmanın geleneksel "gereklilik" koşulunu gevşetme çabalarında görüldüğünü savunmaktadır (Arend, 2003: 96). Kimi yazarlar ise daha da ileri giderek, Bush yönetiminin kuvvet kullanma konusunda ortaya koyduğu prensiplerin, mevcut uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler'in yerleştiği normların kapsamı dışına çıktığını savunmaktadır (Wirtz and Russel, 2003:114). ABD'nin bu gibi tek yanlı görüş ve uygulamalarının hukuki açıdan bağlayıcılığı olamayacağını elbette göz önünde bulundurulması gerekecektir.

5. ABD'NİN 2003 IRAK HAREKÂTI

ABD, Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak amacıyla 1991 yılında koalisyon kuvvetlerinin başında askeri harekâta giriştiğinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden gerekli izni almıştı. Irak, 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'e girip ülkeyi ilhak ettiğini duyurunca, uluslararası toplum derhal harekete geçti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda derhal Irak'a yönelik ekonomik yaptırımlar başlatıldı. Ardından Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. Maddesi uyarınca Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için kuvvet kullanılması

kararı alındı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 29 Kasım 1990 tarihli 678 sayılı kararı Irak'a karşı savaş açılmasının yasal zeminini oluşturdu. Karara göre, Irak, en geç 15 Ocak 1991 tarihine kadar Güvenlik Konseyi'nin daha önceki kararlarına uymadığı takdirde, Birleşmiş Milletler üyeleri bu kararların uygulanmasını "gerekli her türlü araçları kullanarak" yerine getirebilecekti (Gözen, 2000:257).

Irak'ın Kuveyt ile ilgili hak iddiaları ve Kuveyt'in Irak petrollerini yasadışı yoldan çıkardığı iddiaları bir tarafa bırakılınca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına dayalı harekâtın uluslararası hukuk kuralları içerisinde olduğu görülecektir. Ancak bu durum, Körfez Savaşı ve sonrasında Irak'ta uçuşa yasak bölge tesis edilmesi, özellikle Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinin 1990'lı yıllar boyunca Irak'ın komuta kontrol ve hava savunma sistemlerine, stratejik tesislerine ve altyapısına yönelik bombardımanları meşru kılmayacaktır. ABD'nin 2003 yılında Irak'a gerçekleştirdiği saldırı ise gerek Birleşmiş Milletler düzeni gerekse örfi hukuk açısından son derece tartışmalıydı.

Öncelikle 2003 Irak Savaşı'nın iddia edildiği gibi Saddam rejimin 11 Eylül saldırılarıyla/uluslararası terörizmle ya da kitle imha silahı geliştirdiği hususlarıyla alakalı olmadığı ileri sürülmektedir. Bu çerçevede 1997'de ABD'de Cumhuriyetçilerin "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" adıyla organize oldukları ve Irak'ta rejim değişikliğine yönelik lobi faaliyetlerine başladıkları ve ABD'nin Körfez'deki yaşamsal çıkarları için Saddam Hüseyin'in devrilmesini istedikleri belirtilmektedirler (Johnson, 2003). Söz konusu kişiler yeni imzacılarla birlikte Başkan Clinton'a 26 Ocak 1998 tarihinde ve Başkan Bush'a da 20 Eylül 2001 tarihinde birer mektup göndererek Irak ve Saddam Rejimine yönelik beklenti ve taleplerini iletmişlerdir (Erbil ve Şimşek, 2004: 59-66).

Bush, Eylül 2002'de, Irak'a yönelik bir askeri harekâtı destekleyen karar çıkarmak amacıyla Kongre'ye başvuracağını açıkladı. Washington, 1991 Irak Savaşı'na girişmeden Güvenlik Konseyi kararının ardından Kongre'nin onayını almıştı. Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Güvenlik Konseyi'nden bu defa istenilen kararın çıkarılamayabileceği mülahazasıyla Kongre'ye başvurulmasını tavsiye etti (Woodward, 2004:173-174). Yönetimin bu hamlesi, Irak'a savaş açılması kararının önceden verildiğini, bu nedenle tek taraflı müdahalenin en azından iç hukuk açısından meşrulaştırmaya çalıştığını ortaya koyuyordu. ABD savaşa gerekçe olarak, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve bu silahların koalisyon üyeleri ile diğer ülkeler açısından tehdit oluşturduğu hususlarını ileri sürdü. Amerikalı yetkililere göre 1991 sonrası uygulanan yaptırımlar artık Saddam Hüseyin'i frenlemiyordu. Irak rejiminin uluslararası terörizmi desteklediği, dört komşusuna saldırdığı, binlerce vatandaşını öldürdüğü, kendi halkı ve bölge için tehdit oluşturduğu yönünde Washington'da geniş bir mutabakat sağlanmıştı (Hanson, 2013).

ABD'nin, önalıcı kuvvet kullanma kapsamında meşrulaştırmaya çalıştığı 2003 Irak Savaşı, geçerli uluslararası hukuk belgesi olan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı ağır şekilde ihlal etti. Bireysel cezai sorumluluk bağlamında ayrıca, saldırı suçunu oluşturduğu söylenebilir. Zira Birleşmiş Milletler Antlaşması ile tanınan bireysel ya da müşterek meşru müdafaa hakkı, saldırıya hedef olan bir ülkenin, saldırgan devlete/devletlere karşı savunulması amacını taşımaktadır. Milletlerarası barış ve güvenliğin bir gereği olarak zorlama önlemlerine başvurulması ise, ABD dâhil Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin değil, sadece Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkili olduğu bir konudur. Bu geleneksel sınırlar aşılarak, söz konusu hakkı, ilave yorumlar yaparak uygulamak suretiyle uluslararası hukukun ögesi haline getirme çabaları, Birleşmiş Milletler sisteminin amaçlarına ve ilkelerine aykırıdır. Bu çabaların 51. maddenin en geniş şekilde yorumlanması halinde

bile kabulü olanaksızdır. Üstelik devletlerin egemen eşitliği ve karşılıklılık ilkeleri uyarınca, tüm devletler bu suretle sınırları ve ölçütleri belirsiz şekilde silahlı güce başvurma olanağına kavuşmuş olacağından, böyle bir anlayış, milletlerarası barış ve güvenliği ciddi şekilde tehlikeye düşürebilecektir.

6. SURİYE KRİZİ VE KUVVET KULLANMA

Suriye’de 2011 yılında başlayan çatışmalar arttıkça Esad Rejimi’ne yönelik kuvvet kullanma konusu zaman zaman gündeme geldi. Suriye krizi bugüne kadar daha çok insani müdahale ve devletlerin kendi vatandaşlarına karşı aşırı güç kullanımı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak, Suriye muhalefeti ve yabancı militanların silahlı saldırılarının Şam yönetimini devirmeye yetmemesi, uzayan savaşın bölge ülkeleri için güvenlik, siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan tehdit oluşturmaya başlaması, mezhepsel ayrışmalarını tetiklemesi ve küresel düzeyde yeni cepheleşmelere yol açması, Esad karşıtı koalisyonun rejimi devirmek için farklı seçenekleri değerlendirmesine yol açtı.

Uluslararası toplumu Esad’a karşı harekete geçirmek isteyen kimi ülkeler, Suriye’de 2013 yılı içerisinde kimyasal silah kullanılarak gerçekleştirilen saldırılardan Şam yönetimini sorumlu tutmuştu. Ancak kimyasal silahları rejimin mi yoksa muhaliflerin mi kullandığı konusunda bir mutabakata varılamadı (United Nations Report, [web]). Nitekim Rusya, 19 Mart 2013 tarihinde gerçekleştirilen ve 20 kişinin öldüğü saldırıda muhaliflerin kimyasal silah kullandığını belgelendirmişti. Rus uzmanlar, gerek silahların içeriği gerekse fırlatma araçları incelendiğinde, bunların Suriye ordusunun değil ülkenin kuzeyinde Beşeyr el Nasır Tugayı tarafından imal edilen roket güdümlü kılavuzsuz füzelere tip ve parametreleri açısından uyduğunu ifade etti (Hürriyet, [web]).

Şam'ın Guta banliyösünde 21 Ağustos 2013 tarihinde gerçekleştirilen kimyasal silah saldırısı sonucunda aralarında çocuk, kadın ve sivillerin de bulunduğu 1300'ün üzerinde kişi toplu olarak öldürüldü. Bölge Şam yönetiminin kontrolü altındaydı. İngiltere, Fransa ve Türkiye gibi ülkeler, İsrail Elektronik İstihbarat Birimi'nin telsiz dinlemeleri ve Alman Servisi'nin bazı telefon dinlemeleri ile mahallindeki görgü tanıklarına dayandırılan açık kaynak bilgilerinden hareketle saldırıyı Esad rejiminin gerçekleştirdiğini öne sürdüler. (The Guardian, 28 Ağustos 2013) Bilahare Birleşmiş Milletler denetçileri Şam'a giderek gerekli incelemeleri yaptı. Yayınlanan raporda kimyasal silah kullanıldığı tespit edilirken, bu silahları kimin kullandığına yer verilmedi (United Nations Report, [web]). ABD'nin Şam rejimini cezalandırma amaçlı sınırlı bir askeri harekâtı Kongre'den ve Amerikan kamuoyundan yeterince destek görmedi.

Uzmanlar, uluslararası toplumun Suriye konusunda çıkmaza gireceği uyarısında bulundular. Ohio Üniversitesi'nden Patricio Galela, Suriye'de diplomatik çabalar sonuç vermediği takdirde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin tıkanacağını savundu. Galela, devletlerin ya Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın kuvvet kullanarak uluslararası hukuku ihlal edeceğini ya da harekete geçmeyerek Birleşmiş Milletler'in ortak güvenlik sisteminin işlemediğini göstereceklerini, böylece bir açmazla karşı karşıya kalınacağını ileri sürdü (Galela, 2013). Ancak, daha önce Güvenlik Konseyi'nin Libya'da uçuşa yasak bölge oluşturulması ve sivillerin korunması için gerekli her türlü tedbir konusunda yetki veren 17 Mart 2011 tarih ve 1973 sayılı kararında (S.C. Res. 1973, U.N. Doc.S/RES/1973) ortaya konulan çerçeveye aşılmış, Kaddafi rejiminin muhtemel tehdidini önleyecek oranda kuvvet kullanmak yerine, Libya'nın hava savunma sistemleri, altyapısı ve rejimin dayanakları etkisiz hale getirilmiştir. Böylece, uluslararası koalisyon, Libya'da muhalif

unsurlara destek vererek Kaddafi rejimini devirmelerinin yolunu açmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kimi üyelerinin Libya konusundaki bu aşırıya kaçan yaklaşımı, Suriye ile ilgili benzer bir karar alınmasını neredeyse olanaksız hale getirmiştir.

Amerikan yönetimi, Esad güçlerinin Guta'da kimyasal silah kullandığı gerekçesiyle cezalandırılması amacıyla Kongre'ye başvurdu. Ancak Suriye'nin ABD'ye karşı silahlı saldırıda bulunmaması ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin askeri kuvvet kullanılması yönünde karar almaması ABD'nin olası harekâtının hukuki temellerini zayıflatabilecektir. Hatta kimi hukukçulara göre ABD'nin Suriye rejimini kimyasal silah kullanımından caydırmak ve cezalandırmak amacıyla kuvvete başvurması "silahlı karşılık" olarak değerlendirilebilecektir (Galella, 2013).

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon, 3 Eylül 2013 tarihinde, ABD'nin Suriye'ye yönelik muhtemel bir tek taraflı saldırı başlatma planlarından duyduğu kaygıyı dile getirdi. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenlik konusunda yetkili organ olduğuna dikkat çekerek, Birleşmiş Milletler Antlaşması kurallarına riayet edilmesini istedi (Charbonneau, [web]). Zira Suriye herhangi bir ülkeye askeri saldırıda bulunmamıştı. Dolayısıyla 51. madde çerçevesinde meşru müdafaa gerekçesiyle Suriye'ye karşı askeri harekât düzenlenmesinin hukuken geçerli gerekçesi oluşmamıştı. Ayrıca zaman zaman Suriye'den Türkiye'ye yönelik top ve havan saldırıları yapılsa da bunun sorumlusunun Esad rejimi mi yoksa Türkiye'yi Şam'a karşı kışkırtmak isteyen muhalifler mi olduğu konusunda kesin bilgilere ulaşılamamıştı.

SONUÇ

Meşru müdafaa, farklı kavramlarla ifade edilse de, yüzyıllardır devletlerin bir saldırıyla ya da saldırı tehdidiyle karşılaştıklarında yararlandıkları doğal bir hak olarak kabul edilmiş, Birleşmiş Milletler Antlaşması da, kuvvet kullanılmasını yasaklamakla birlikte, istisnai olarak bu hakkı teslim etmiştir.

Ancak meşru müdafaa hakkının kullanılması için bir takım koşulların oluşması önem taşımaktadır. Bu hakkın kullanılabilmesi için öncelikle bir devletin silahlı saldırıya uğraması gerekmektedir. Sorun, fiili bir saldırının henüz başlamamış olduğu bir safhada meşru müdafaa hakkının geçerli olup olamayacağı noktasında ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın meşru müdafaa kapsamında önalıcı kuvvet kullanmaya izin vermediği genellikle kabul görmektedir. Ancak uluslararası yapılageliş hukuku bağlamında, "Caroline" vakası sonrasında kabul edilen kriterlerin dikkate alınmasıyla ortaya çıkacak somut bir durumda, bu kavramın geçerli bir savunma olarak dikkate alınmasına engel bir durumun olmadığı söylenebilir. Ani, karşı koyulamaz ve başka hiçbir –uygulanabilir korunma seçeneğine izin vermeyecek tehditle karşılaşan bir devlet, gereklilik ve orantılılık kriterleri çerçevesinde, kendi güvenliğini bilerek tehlikeye atmayacak, hatta bir dereceye kadar protestoları ve kınamaları da göze alarak hareket edecektir. Doğal olan budur.

Önleyici kuvvet kullanma konusuna gelince; İsrail'in Osirak'a karşı gerçekleştirdiği saldırı, kuvvetin önalıcı değil, önleyici biçimde kullanılmasıdır. Gerçekten potansiyel bir tehdit saptanabilmiş ise, böyle bir tehdidin muhtemel olumsuz etki ve sonuçlarının diplomasi, caydırıcılık ve diğer barışçıl yollarla önlenmesi mümkün idi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin iki üyesi 51.maddeyle tanınan meşru müdafaa hakkının geniş yorumlandığını savunurken, diğer üyeler tüm barışçıl yolların tüketilmediği konusunda mutabakata varmıştı. Dolayısıyla bu saldırının uluslararası hukuk açısından

yasal kabul edilmesi beklenemezdi. Nitekim Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, İsrail'i saldırı eyleminden ötürü kınayan bir karar almıştır.

ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde kitle imha silahları ve terörizm tehditlerini öne sürerek kavramsal değişiklik yapmak suretiyle yeni bir hukuk yaratma girişimleri inandırıcı görünmediği gibi, daha büyük tehlikeleri-tehditleri tetikleyebilecektir. ABD, Soğuk Savaş boyunca ikinci büyük nükleer güç olan Sovyetler Birliği'ne karşı, yürürlükteki uluslararası hukuka uygun olarak muhtelif saldırı/savunma stratejileri geliştirerek güvenliğini sağlamıştı. Körfez Savaşı'nın ardından başlatılan uluslararası yaptırımlar ve denetimler sonucunda tehdit oluşturamayacak kadar zayıflatılan Irak'a önalıcı kuvvet kullanma adı altında müdahalede bulunulması uluslararası hukukun açıkça ihlali olarak değerlendirilebilir. Zira ABD Irak harekâtını meşrulaştırmak için önalıcı/önleyici kuvvet kullanma gerekçesiyle önalıcı harekâtın temel koşullarından olan "gereklilik" prensibini desteklemek için her yolu denemiştir. Bu amaçla Amerikalı yetkililer, bir taraftan 11 Eylül terör saldırılarıyla Bağdat yönetimini ilişkilendirmeye çalışmış, öte yandan Irak'ın kitle imha silahı geliştirdiği iddialarını ortaya atmıştır. Her iki iddianın da gerçek dışı olduğu zamanla ortaya çıkmıştır.

Suriye'de süren iç savaşa çözüm bulunamaması Esad rejiminden kurtulmak isteyen ülkeleri değişik stratejiler geliştirmeye zorladı. Suriye'de kimyasal silah saldırılarının kitlesel ölümlere yol açması bu ülkeye karşı kuvvet kullanılması seçeneğini gündeme getirdi. Birleşmiş Milletler ekibi Şam'da kimyasal silah kullanıldığını saptadı, ancak bu silahları kimin kullandığı ortaya çıkmadı. Taraflar birbirlerini suçlamayı sürdürdüler. ABD ve kimi müttefikleri saldırıların sorumlusu olarak Esad rejimini gösterdi. Washington, kimyasal silah kullanımını caydırmak amacıyla rejime yönelik sınırlı bir harekâta sıcak baksa da, uluslararası toplumun çabası ve Amerikan kamuoyunun tutumu buna engel oldu. Böylece ABD liderliğindeki uluslararası toplumun kimi üyelerinin hukuk kurallarını bir kez daha ihlal etmesinin önüne geçildi.

SONNOTLAR

¹ Preemptive use of force: Önalcı kuvvet kullanma ya da boşa çıkarıcı güç kullanımı. "Preemptive" kavramı kimi yazarlarca Türkçe'ye "preventive-önleyici" kelimesiyle eş anlamlı şekilde çevrilmektedir. Aralarındaki ayrımı vurgulamak için "önalcı" kelimesini tercih etmekteyiz.

² Anticipatory use of force (self defence): Beklemeden güç kullanımı (kendini savunma). "Anticipate" (Beklenen bir tehdide karşı, daha önce harekete geçerek, tehdidi önlemek. Longman Dictionary of Contemporary English, The Pitman Press, 1978.

³ Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2(4) maddesi "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar." Bu ve aşağıda yer verilen diğer maddeler için bkz. *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*, Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, Ankara, Aralık 1997.

⁴ Madde 39-"Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır."

⁵ Madde 41-"Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir." Madde 42-"Güvenlik Konseyi 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir."

⁶ Madde 51-"Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez."

⁷ 3.Bölüm "Küresel Terörizmi Yenilgiye Uğratmak İçin İttifakları Güçlendirmek ve ABD'ye ve Dostlarımıza Karşı Saldırıları Önlemeye Çalışmak" başlığını taşımaktadır.

⁸ 5.Bölüm, "Düşmanlarımızın ABD'yi, Müttefiklerimizi ve Dostlarımızı Kitle İmha Silahlarıyla Tehdit Etmelerini Önlemek" başlığını taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Arend, A.C.(2003). **International Law and the Preemptive Use of Military Force**. *The Washington Quarterly*, 26 (2), 89-103.

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü (1997). Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, Ankara.

Birleşmiş Milletler Antlaşması, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyona/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2014)

Blum, Y. (1981), UN Doc.no. S/PV.2280, June 12, 16.

Charbonneau, L. "U.N.'s Ban Casts Doubt on Legality of U.S. Plans to Punish Syria" 3 September 2013, <http://www.reuters.com/article/2013/09/03/us-syria-crisis-un-idUSBRE9820VX20130903> (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2014)

Erbil, G. ve Şimşek, A. (2004). **Neo Con Yeni Muhafazakarlık**. İstanbul: Yenihayat, 2004.

Gartenstein-Ross, Daveed and Joshua D.Goodman (2009), The Attack on Syria's al-Kibar Nuclear Facility, <http://www.jewishpolicycenter.org/826/the-attack-on-syrias-al-kibar-nuclear-facility> (Erişim Tarihi: 24.01.2014)

Gözen, R. (2000), **Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara, Liberte.

Hanson, V.D.(2013). Why Did We Invade Iraq? <http://www.nationalreview.com/articles/343870/why-did-we-invade-iraq-victor-davis-hanson> (Erişim Tarihi: 27 Ocak 2014)

Hürriyet Gazetesi, Rusya'dan BM'ye rapor: Kimyasalı Şam değil isyancılar kullandı, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/24649902.asp> (Erişim Tarihi: 5 Eylül 2013)

Israeli Intelligence 'Intercepted Syrian Regime Talk About Chemical Attack', <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/28/israeli-intelligence-intercepted-syria-chemical-talk> (Erişim Tarihi:7 Eylül 2013)

Johnson, C. (2003). *Iraqi Wars*, <http://www.antiwar.com/orig/johnson1.html> (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2003)

Keskin, F. (1998). **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Kohen, M.G. (2003). **Is The U.S. Practice of Using Force Changing International Law?** *World Editorial & International Law*, 2 (1), 8-11.

Litwak, R.S. (2002). **The New Calculus of Pre-emption.** *Survival*, 44 (4), 53-80.

More on What Is the Bush Doctrine, http://www.futurenet.org/other/pop_print_article.asp?ID=1055 (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2004).

Mueller, K.P. (et.al) (2006). **Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy, Rand Corporation** http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG403.pdf (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2015)

O'Hanlon, M.E., Susan E.R. ve Steinberg, J.B. (2002). **The New National Security Strategy and Preemption**, <http://www.brookings.edu/comm/policybriefs/pb113.htm> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2004).

O'Connell, M.E. (August 2002). **The Myth of Preemptive Self-Defense.** *The American Society of International Law Task Force on Terrorism, ASIL Task Force Papers*, <http://www.asil.org/taskforce/oconnell.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2004).

Özdemir, H. ve Sarı, G. (2004). **Uluslararası Güvenliğe Yönelik Yeni Tehditler Bağlamında Önleyici Meşru Müdafaa.** *Savunma Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 1-17.

Pazarıcı, Hüseyin (2000). **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi.

Suriye İsrail'i BM'ye Şikayet Etti, 12 Eylül 2007, <http://www.haberler.com/suriye-israil-i-bm-ye-sikayet-etti-2-haberi/> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2014)

Taft, W.H. (2002). **Old Rules, New Threats**. *Roundtable Project Meetings*, 18 November, <http://www.cfr.org/publication.php?id=5250> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2004).

The Guardian, 28 Ağustos 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/28/israeli-intelligence-intercepted-syria-chemical-talk> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2014)

The National Security Strategy Of The United States Of America (September 2002),<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>(Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012)

United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arap Republic, Final Report, <https://unoda-web.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2013/12/report.pdf> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2014)

Use of Force Against Syria: Alternatives in the Event of UN Security Council Deadlock, 11 October 2013, <http://jurist.org/forum/2013/10/patricio-galella-syria-securitycouncil.php> (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2014).

U.S. Confirms Israeli Strikes Hit Syrian Target Last Week. The New York Times, 12 September 2007.

Welsh, S.C., **Preemptive War and International Law**, <http://www.cdi.org/news/law/preemptive-war.cfm> (Erişim: 17 Ekim 2004).

Williams, H., Wright M. and Evans T. (der)(1996). **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Wirtz, James J. and Russel, James .A. (2003).**U.S. Policy on Preventive War and Preemption**.*The Nonproliferation Review*, Spring, 113-123.

Woodward, B. (2004). **Saldırı Planı**, Melih Pekdemir ve Şefika Kamcez (Çev.) Ankara, Arkadaş.